

Avignoni napló

*“No bird soars too high if he
Soars with his own wings.”*

.....
*“If others had not been foolish
We should be so”*

(William Blake: Proverbs of Hell)¹

Pesttől Bécsig WC-szagú a Eurolines. Szokatlan. Szerencse az átszállás... A pozsonyi járat tiszta, és szerb tudásom alapján pár szót is válthatok a személyzettel. Közben intenzív Apocalyptica-hallgatás, és ez így fog menni Párizsig. Tele a lelkem, az idegeim, a szívem a Wan2 fesztiválon látott koncertjük energiáival, nem hiába öltöttem vasalt Rangers-bakancsot a tiszteletükre: másként ugyanis nem lehetett volna közlekedni az emlékeim szerint (sajnos DVD-emlékekről van szó) a Woodstock-méretű sárban. Mélység: 20–30 cm! Csodálatos iszabirkózás-happeninget fotóztunk a koncert előtt. Utána nem fotózkodtunk, szédülten, a látottaktól-hallottaktól „elszállva” cuppogtunk a mezőtúri utcákon hajnalig, ki csöndben, ki sírva.

Szóval, indulok Párizsba, s onnan Avignonba. Fülemben a zene, lelkemben öröm, hála s új látnivalók iránti kíváncsiság. Ha létezik még ennél töményebb élmény, hát arra kíváncsi vagyok, mert úgy érzem, hogy olyasmit láttam Mezőtúron, aminek nehezen akad párja valaha is! Szeretném megköszönni Anna lányomnak, amiért rám parancsolt, hogy kötelezően ott legyek a koncerten.

Indulok Párizsba, és úgy nyitogatja lelkemben szárnyait a remény, mint a legújabb X Men filmben a mutáns angyal. Telnek az órák, addig döngött és

¹ „Ameddig a madár a maga szárnyán száll, / nem mondhatod »túlságosan« magasnak a röptét.” [...] // „Ha mások nem lettek volna bolondok: / mi lennénk.” (William Blake: A pokol közmondásai. Babits Mihály fordítása.)

suttogott a fülembé Eicca, Perttu, Paavo és Antero, hogy kifogyott az elem. Zöldellő meg arany mezők között gurulunk, tizennyolc órája. Nem kevés... Blake mondja (velem van egy kis kötet): „Improvement makes straight roads but the crooked roads without improvement are roads of genius.”² Ezt jó hallani, amikor vonalas siker-látszatú életvezetést akarnak számon kérni, mintha magától történne meg, ami az úton halad. Húszpercnyi sétálgatás a szörnyű csata helyszínének közelében.

Párizs: iszonyú hőség, fullasztó Gare de Lyon, de finom saláta, joghurt, fagyí viszont sehol, a környéken sem. Kénytelen vagyok beérni egy üveg Vittel forrásvízzel. Majdnem olyan jó, mint a sugasi (Sepsiszentgyörgytől tíz km-re), csak „valamivel” drágább. Avignon félórányira. Reggel még hűvös van, de azzal vigasztalnak, hogy napközben negyven foknál is melegebb szokott lenni. Éjjel is Apocalypticát hallgatok, s a remény szárnynyitogatásait csodálom álmaimban. Holnaptól életemben először fejest ugrom a *világszínházba*.

Kis naplóm mérlázó delfinkéivel a borítón velem leszen „az szent”, s feljegyzéseim rapszodikusságát csak az mentheti, hogy élménybeszámoló, és nem kritika.

Asobu főpróba: előkészületek, részpróbák, idegesség, szétszórtság és összezokottság. Minden egy időben. Két japán butó táncosnő, Ikujo és Mineko, a többiek Kathleen Reynolds, Mathilde Lapostolle és Cécile Loyer. A fiúk: Damien Fournier, Guillaume Bertrand, Szakonyi Györk, Gemza Péter, Nagy József, Bicskei István, Nasser Martin-Gousset, Ikko Tamura és Tomoshi Shioya, Yusuke Okuyama és Neji Pijin. Holnapután nyilvános főpróba. Ikköt látom melegíteni. Mariko Aoyama Pina Bauschtól jött, Szkipe (Nagy József) asszisztense és tolmácsa. Tízkor kezdődik a filage. Szkipe nagyon ideges. Sodorja a cigit, nem lehet hozzá sem szólni. Kérdezem, hogy van? „Ne kérdezd” – mondja.

Főpróba csak fotósoknak meg pár kiváltságosnak: fotósokból van legalább száz. Az Asobu nyitja a hírneves avignoni fesztet, amely idén hatvanéves. Óriási a felhajtás. Zeneszerek hangolnak, Szelevényi Ákos és a többiek: Mezei Szilárd, Ervin Malina, Gildas Etevenard. Egy zeneszerző csődöt mondott, elküldték, Ákos és Mezei kb. egy hét alatt varázsolták elő az előadás kísérőzenéjét, amelyet élőben adnak elő, akárcsak az Édent. A Pápai Palota hatalmas falai által határolt színpad fölé kb. kétezer ülőhelyes amfiteátrum magasodik, a falak a pápaság avignoni éveinek emlékét őrzik szirtszerű fehérségükben.

Az Asobu játékot jelent. Számomra a butó diadalát jelenti. Mindenki szuggesztív és önálló egyéniség a színpadon. A hat japán táncos teszi szá-

² „Javítás teszi az utat simává, de rögös út, és javítgatás nélkül, a Genius útja.” (William Blake: A pokol közmondásai. Babits Mihály fordítása.)

momra nyilvánvalóvá, hogy a butó energiaszintje mennyire más (nem mondom, hogy jobb vagy rosszabb), mint bármely európai tánckorforma közvetítő ereje. Ezt nem is tudom leírni, pontosan azért jöttem ide, hogy olyasmit lássak, amit képtelen vagyok leírni. Az Asobu nagyon mélyen érintett érzelmileg, nagyszerű Ákos és Mezei zenéje. Szia napló, holnap folytatjuk!

Séta a Pápai Palota kertjében, az elmaradhatatlan kabóca-kórus fortissimója és tömérdék árnyas fa. A pápaság idején kezdődött intenzív művészi tevékenység tradíciójából keletkező fesztivál lent kavarg az utcákon, tereken, mindenütt. Mély lélegzetet veszünk, s megindulunk lefelé, csőre töltött kamerákkal. Mellesleg a fromage du chèvre frais a legfinomabb tejtermék, amit valaha kóstoltam (a camembert meg a brie nagyon finom, de a chèvre frais viszi nálam a pálmát, na meg a csokor friss borsmenta, bazsalikom, metélőhagyma). Szóval, láttam két főpróbát eddig, a második nyilvános volt. Henri Michaux költő figurája ihlette az előadást, amely képek, nyelven túli halandzsza és magyarkanizsai emlékek Nagy József-stílusú forgataga. Bütyök az excentrikus költő szerepében hol kendomester, hol faember, hol érthetetlen mantrákat szavaló mágus... Végtelen asszociációk adódnak. Szakonyi Györk Naszreddin Hodzsa történeteiből kipattant tánca mindig megneveteti a közönséget. Ákos és három zenésztársa szolgáltatja a kiválóan táncolható zenét, a művészi hatást különböző táncstílusok összefonódása erősíti. Az előadás érdekessége, hogy rengetegszer volt alkalmam megnézni, és mindig ugyanúgy hatott rám, mindig ugyanúgy beszippantott a világába, mint előszörre. Kevés színházi előadás hatott rám ilyen mértékben, ennyiszor; de az az érdekes, hogy ugyanúgy voltam a Poussiers de Soleils-jel tavaly áprilisban, a párizsi Théâtre de la Ville-ben. Szkipe varázslata: nem tudom hogyan, nem az a dolgom, hogy megfejtsem, de működik.

Közben tombol a fesztivál, hisz' mindenki jelen akar lenni az avignoni fesztén, akár a fő-, akár az off-programban. Még nem láttam semmit az Asobun kívül, de sok érdekesség ígérkezik. Egyelőre az ódon, sokszázados utcácskákon az utcai zenészekben, a közönségverbuváló happeningekben lehet gyönyörködni. Tegnap a Pápai Palota előtti téren sokadmagammal révültem bele egy tizenévesek alkotta kvartett zenéjébe; tíz euróba került a CD-jük, azonnal megvettem. A srácok nagyon jól kerestek...

Örülök, hogy itt lehetek először és tán utoljára. Nem hiszem, hogy szakmailag én ide valaha is eljutok, így amíg szabad itt bámészkodnom a mellettem oly fölényesen elhúzó nagyvilágra, hát megteszem. De hát ezt sorsszerűnek elismerni megint hiba, mert reménykedhetünk a csodában, legfeljebb nem jön be az ajtón. Annak is mi leszünk az okai, ha igen, annak is, ha nem. Következő életemben majd jobban kiválasztom, hova szülessek, ezt megígérem magamnak.

Na, rávettem Ikkót, hogy tanítson kicsit. Fél óra alatt annyi mindent mondott, hogy hat hónapig dolgozhatok belőle. Most nem sorolom fel, hogy mit mondott, de fogalmat alkothattam arról, hogy a butó művészete hihetetlenül összetett és kemény iskolát kíván, egy egész világ, amit nagyon szeretnék megismerni. Visszagondolva az Asobura, egyre jobban értékelem Szkipe látásmódjának összetettségét, nála a tragikum mindig komikummal ellenpontosított.

Mnouchkine filmjében, Az utolsó karavánszerájban a megrázó tragikum dominál, és bizony közel ötórányi megrázó tragikum után (ami kizárólag az illegális emigráció szörnyűségeit ecseteli) az ember megbotlik a lépcsőn, és jól-esik önmagán röhögni egyet végre. Az együttérzés nagyon szép érzés, viszont az emberi természet alijában véve kegyetlen, és mindig összetettségében kell azt megcélolni vagy láttatni. Szkipe képeihez a néző önkéntelenül nem magyarázatokat, hanem érzéseket társít, és ezek mindig egy nyitott esztétikai térben történnek. Mnouchkine filmjében voltak jó színházi megoldások, főleg a dokumentum-jelleg, de összességében lezárt volt, és nyomasztó.

Hát megtörtént a nagy Csoda! Mellesleg *július 12.*, szerda. Délben kb. ötven fokban cipekedtünk az Auchanból, de nem panaszkodtam. Fantasztikus kecskejoghurtot találtunk nevetségesen olcsón, persze nem olyan finom, mint a piaci... Picit pihentem, hidratáltam, majd kimentünk filmért a Fnac-ba. Visszafelé szédelegettünk éppen azon filozva, hogy fagyí vagy nem fagyí, csak leülés egy teraszra naplózni és nézni a világba, mikor egy asztalnál ülve megláttam életem jelenlegi nagy *idolját*, Maro Akaji butómestert, az általam számtalanszor végigcsodált Dairakudakan-előadás értelmi szerzőjét és vezető táncosát, a butó műfaj egyik leghíresebb alakját. Odahívtak, leültünk, és beszéltem vele!!! És, habár idétlen tolmácsolással, de megértette, hogy évtizedek óta célzatom munkámmal a butót, jelenlegi szólóban is, amelynek DVD-jét rövidesen elküldöm neki. Lefotózkodtunk és kiderült, hogy egy picit tud angolul, és beszéltünk is néhány szót. Ez volt a legnagyobb ajándék, amiért elsősorban idejöttem; meghívott a kurzusára Tokióba. Nem találok szavakat! Ott ültem a hatvanhárom éves nagy kisöreg mellett, annyi szeretet és sugárzó szerénység volt a mosolyában! Odáig vagyok. Máris tanítványának érzem magam. Miután elköszöntünk, mentem az utcán, és csorogtak a könnyein, Bütyök pedig megértően mosolygott rajtam. Nincsenek véletlenek... azt mondja a tanítás, gyakorolj csak szorgalmasan, a Mester majd rád talál. Hát én huszonnégy éve gyakorolok, már elfelejtettem a tanítás igazában hinni, de nem felejtettem el gyakorolni, és lám, a Mester megtalált. Hányszor tapogatóztam a semmiben, hányszor vakultam el saját félelmeimtől, és lám, végül egyszer ott ülhettem Maro Akaji mester mellett. Több ez nekem, mint egy meghívó az Oscar-gálára. Nem tudom, mi jön ezután, de én már nem félek; megérte dolgozni, várni. Boldog vagyok. Így változik az

élet. Tegnap este konok szomorúság volt bennem, és ma úgy érzem, kinyílt a tudatomban egy tavirózsa, és nem fog elhervadni. Kösz Bütyöknek, hogy mindezt lehetővé tette!

Mindezzel egy időben megenyhült az iszonyú hőség, kellemes esőre áll az idő. Az a kérdés, hogy lesz-e előadás? Közben Yusuket nézem, amint hosszan és lassan bemelegít, minden mozdulatát igyekszem megjegyezni, megtanulni. Ezután a Pápai Palota nagytermében a közös bemelegítőt nézem. Kint zuhog, dörög, bent a táncosok lába dübörög. Mariko Aoiyama melegít, ma nem álltam be, de tegnap végigcsináltam velük. Holnap majd hozzákészülök, és megint beállok közéjük. Sajnos, az előadás (és két előadás lenne ma este) közben is esni kezdett, idegesítő, ritkás, óriási cseppekben, mint valami középkori kínai kínzási módszer. Addig ültem kint, amíg bírtam, de akkorát koppantak a fejemen az óriás-csöppek, hogy bőrig ázva menekültem az öltözőbe. Nem nagyon tudom, mi van fönt a színpadon, de zuhog vastagon. Szkipe kijelentette, hogy azért is megtartják az előadást, szerintem nem sokáig bírják a táncosok sem. A közönség nagyon lelkes, ott ülnek, áznak és tapsolnak, de én nem vállalom be egy esetleges tüdőgyüszit, ez már nem egy kis meleg csepergés, hanem hideg zuhany. Sajnálom Bütyit meg a többieket, azért ez nagyszerű, hogy nem futamodnak meg az időjárástól, mint általában a többi finnyás csapat, de nagyon nehéz és kockázatos vállalkozás a vizes színpadon ugránozni. Végül mégiscsak fölmegeyek a nézőterre!

Zuhog, nem bírtam végigülni, ismét lejöttem. Nem lesz második előadás.

Éjfélről lett volna jegyünk a Need Company előadására, de mivel az is nyílt téren lett volna, nem tartják meg. Marad az Apocalyptica-hallgatás, gyertyagyújtás és Haagen-Dazs fagyi, otthon meg jó kis дума az eljövendő melókról. Ezen ábrándozom, amikor lejön Bütyök az öltözőbe, hogy megtartják a következő Asobut is a zivatar ellenére. Nem lesz gyertyafényes vacsora. A szünetben datolya és gyümölcs az ázott táncosoknak, én is ázott vagyok, és bittersweet állapotban.

Július 14. Nemzeti ünnep. Nem láthatjuk a tűzijátékot, mert tizenöt kilométerre leszünk, az Iliász-előadáson, valahol egy kőbányában. A város ismét forró, mint egy kemence. Az off-program reklámozói izzadnak csodálatos jelmezeikben. Ötletek: reklám-képeslapokból alkotott krinolin, gardéniamikrofonba skandált kikiáltószöveg, füttyszóval humorizáló bohócszóló (Bütyök találgatja, hogy Le Cocque Marceau- vagy De Croux-iskola növendéke-e). Van egy bohóc, aki a járókelőket meg az asztaloknál hűsölőket nevettet, ellenállhatatlan! Mindenki dől a röhögéstől. Többek között nekem is a nyomomba szegődött, leutánozta a járásomat, majd örömmel pózolt a kamerám előtt. Emléke velünk utazik hazáig, elmosolyodunk, valahányszor eszünkbe jut. Nagyon szép színes forgatag ez a feszt, művészet, ízlés,

szeretet árad az utcákon. A már említett Portico kvartett körül mindennap felcsattanó taps, az őszinte öröm, ha szépet látsz vagy szépnek látnak – c'est le Festival d'Avignon! Ismét beleszerettem örök szerelmembe, a színházba, mert a legnagyobb hatalom a világon, és egyéb művészetek mellett uralkodnia kellene, totálisan, de nem totalitáriusan, a lelkek felett. Ámen. Sajnálom, hogy a Bartabas lovascirkuszról lemaradtunk (nem kaptunk rá jegyet). Nem utolsósorban azért érdekeltek volna, mert egyik kedvenc filmemben, a *The Man Who Cried*-ben is az ő lovaikat használták. Na de majd máskor...

Kabócák harsognak a délutánban, pár mérföldre olajfa, gabona, levendula és fűszernövények érnek, és a provance-i méz... eddig háromfélét kóstoltam, és a gesztenyeméz még hátravan. Eddig vezet a levendulaméz meg a „*miel toutes fleurs de Sologne*”.

Hát, Vasziljevék nekem nem tetszettek. Tai-Chi + Homérosz... Szörnyű volt az is, hogy ők bizony nem hősködtek, mint Szkipéék, két órán át esett az eső, mi pedig deszkakerítések között a sárban álldogáltunk, nem engedtek be a nézőterre, amíg el nem állt az eső, elfáradtunk, felidegesedtünk és átfáztunk. Az előadás több mint háromórás volt, és mivel nagy késéssel kezdték, hajnalig tartott. Az erőteljesen, oroszul skandált homéroszi verselés a közönség háromnegyedét távozásra ösztönözte. Mi maradtunk, és hajnali fél ötkor kerültünk ágyba, kifacsart állapotban.

Július 15. Ülünk egy teraszon, fotózunk, nézelődünk. Délután megpróbálunk bejutni a Paso Dobléra, Szkipe és Miquel Barceló performance-ára. Tolnai Szabolcs mondta, hogy nagyon jó. Irtó meleg van, megyünk egyet fagyizni. Végül is holnapra kaptunk jegyet. A hőség következménye egy óriási vihar, hazamenekülünk, majd megkóstoljuk az O Sole Mio pizzáját meg töltött padlizsánját, végül séta a Rhône partján és pár felvétel Avignon hidjáról.

Július 16. Paso Doble, Nagy József & Miquel Barceló. Tiszta képzőművészet és életbe vágó tanulság. Nem tudom elemezni, és nem is szükséges. Valami furcsa folyamatnak voltunk tanúi, az agyag és az ember felváltotta egymást, az agyag élővé vált, az ember pedig agyaggá. Beavatás és nem e világi erők tobzódása a templom közönyös boltívei alatt. A Szentlélek zuhanórepülésben a játéktér felett, a lelkem elvitték valahová, ahol bevallhatatlan dolgok történnek, és én most már olyasmit tudtam meg, olyasmit láttam és olyasmit tapasztaltam, amit sem elgondolni, sem elmondani, sem elfeledni nem tudok. Nagy József életre-halálra küzd, és még azon is túlmegy egy szelíd lépéssel. Barceló nem tesz véletlen gesztusokat, és mégis minden mozgulata véletlenszerű. A végén megpróbáltam Szkipének gratulálni, de még nem tért vissza „közénk”. Aztán a Lambert Múzeum udvarán megnéztük a performance-ról készült filmet. A végén visszaáll a sima agyagfelület, amivel kezdték az előadást, mintha az egész meg sem történt volna, csakhogy már semmi nem a régi. Az a játéktér már soha nem az, ami volt annak előtte, én

sem, a többiek sem, akik ezt látták. Azt mondtam Szkipének: Köszönöm. Talán meghallotta, bár nem fontos. De egyvalamit meg tudok fogalmazni: *Így kell ezt csinálni, így érdemes!* Mellesleg, de nem utolsósorban, most hogy *on habite chez Didier*³, hazatérve keresgéltem a CD-k között, és feltettem Rabbich Abou Khalil II Sospiróját, a szöveget föllapozva ez a mondat ugrott elélem: *Tu vois Joseph, la mort n'est pas si triste!*⁴

Július 17. Thierry Baë: Journal d'Inquiétude. Na aztán, ami meleg, az meleg, de ez embertelen, kíméletlen forróság. Ráadásul a világító berendezések mellől a regie-páholyban levő asztalon kuporogva szorongtuk végig a másfél órát, és bizony az ájulás környékezett, amidőn a keskeny kis kőlépcsőn kiszédelegettünk a kápolnából, ahol az előadás volt. A híres Kathrine Diveresse táncolt Thierryvel, s noha sok táncosnő mintaképe, számomra nem volt akkora élmény, mint amekkora a híre. Már érdekesebb figura Mark Thompkins, a szintén nagyon híres kontakttánc-tanár, aztán Mathilde Monier stb. Az előadás fele (nagyon jó) film formájában mesélte el, hogyan keresett Thierry partnert az előadáshoz, és senki sem vállalta el, Nagy József sem. Persze ez az egész forgatókönyv, és az előadások során mindazok felváltva táncolnak vele duettet, akik a film folyamán visszautasítják. Mi éppen Kathrine-t fogtuk, így legalább megláthattam végre. Nem hatott rám különösebben, noha jellegzetes stílusa egyéni, hatásos, de számomra túlságosan művi. Fájt a fejem fent, a hátsóm lent, ő pedig ugyanazt csinálta, amit „kortárs tánc” címszó alatt már 1001-szer láttam, csak talán valamivel fluensebb és átszellemültebb formában. Kecses volt, vonalas volt, steril volt, és élettelen.

Belesiklottunk valamilyen félájult kábulatba. A város fölé felhő keveredett, de nem jött eső, csak tíztonnás fülledtség. Megyek szappanért, mert elfogyott. Egy-két euróért csodálatos natúr termékeket árulnak, mindenféle növényi illattal, hatalmas standokon. Nehéz választani... valami bódító illatú fekete szappant vásárolok, nem tudom, miből sűrítették, de van itt minden, az ibolyától a citromfűig. Holnaptól minden este előadásokat nézünk.

Július 18. Délután a hőségben Pippo del Buono szóloestjét vártuk egy nagy tömeg közepén, tolongásban, mivel placement libre, tehát számozás nélküli jegyeink voltak. Pippo saját életrajzából ihletett elbeszélései és versei nagyon meghatóak voltak mint élethelyzet, de kizárólag az AIDS-ről és a homoszexualitásról szóltak. A legdöbbenetesebb Janis Joplin Summertime-interpretációja volt háttérzeneként, és Pippo elmondta, ordította, sírta és hülyén táncolta mindazt, amit nemcsak tőle, de tőlünk is valahol elvett az Élet. Ledobta ingét nem éppen karcsú alakjáról, végiglocsolta magát sörével, összegyűrte a papírjait, és elrontotta a mikrofont, majd főbe lőtte magát egy

³ Didier-nél laktunk.

⁴ Látod, József, a halál mégsem olyan szomorú!

sörösüveggel, és egyetlen mondattal búcsúzott: „Sero-pozitív, homo, Buddhist, merci.” Óriási tapsot kapott. Nem tudom, mennyi volt benne ösztönös és mennyi kiszámítottan hatáskeltő, de hatott, az biztos. Világjáró, nagy hírű művész, a halál és egy képtelen szerelem úzte be a színiiskolába. Valamit megérint a nézők lelkében, de nem változtat rajtuk. Ahhoz még több kell a csodából. Szkipe Paso Dobléja viszont tényleg megváltoztatott, az szakrális volt, nemcsak igaz. Csak kibírjon még 27-éig kilenc előadást... Pippórol meg annyit, hogy direkt feltárulkozása feszélyezett, művészettel kell szublimálni a magánéletet, így kissé túl durván exhibicionista a dolog.

Találtam egy fantasztikus Jacques Prévert-kötetet, a könyvtárak standján, amely végeleáthatatlanul hosszan húzódik Avignon szívében.

Dresch-Archie Shep-koncert... kb. kétezer néző a court d'honneurben, Dresch finom, áttetsző, csipkeszerű improi, népzenei hangzása (*Megverték azér'*), Archie éles riffjeivel, ordítóan tökéletes bluesával két pólus találkozása és összerobbanása. A hatalmas közönség teljes eufóriában. Mindenki ott volt, aki számít Avignonban, és felszabadult beszélgetés alakult ki. Beszélgetés mindenkivel, mindenről. Zenéről, színházról, lehetőségekről, költőkről és versekről, arról, hogy bejuthatunk-e még egyszer a Paso Dobléra (nem...), még több zenéről és sok másról. Feledhetetlen este. Már megszoktam a kabócaconcertet, hiányozni fog, mikor elutazom... Valamilyen kis csípős bestiák vannak a levegőben, csúnya gyulladt csípést hagynak, undokabbak, mint a moszkitók; a lelkében viszont olyan öröm, amit csak Archie és Misi meg a zene adhat. Nem tudom, ki volt a cimbalmosuk, de Rác Aladárt emlegettük párhuzamként.

Július 20. Frank Micheletti meghívott afro-előadásukra. Erről szeretnék pár szót írni, mert lélegzet nélkül maradtunk. Társulatuk neve Kubla kán Investigations, az előadás címe Gyration of Barbarian Tribes. Szó volt arról – azaz dal és tánc volt arról –, mit jelent jogfosztott feketének, állattá degradált feketének, rasszista fehérnek lenni, és mindebben valóban ki az állat. De közben akrobatikus, hiphop- és afrotánc olyan sodrású zuhatagát produkálták, olyan szintű break-show, japán előzenével, hogy a közönség teljesen önfeledt állapotba került, amit itt nem először tapasztaltam. Ez az előadás az off-programban ment, és jó lett volna még nagyon sok előadást megnézni, mert úgy látom, hogy igencsak fel kell ám kötni a gatyát, ha labdába akarunk rúgni a nemzetközi színházi versenypályán. Nagyon magasan van a szakmai és technikai készültségi szint. Ez alatt értendő: kosztüm, elektronika, összehangoltság, reklám, mindezt világszinten produkálni nem könnyű, főleg, ha az otthoni viszonyokra gondolok. Ezen a skálán, ha 1-től 10-ig vesszük, hát nem tudom, hányast adhatnék az otthoni előadásoknak. Tehetség ott is van bőven, csak megfelelő igény nincs kilépni az öntetszelgés és a szűk körben való megmérettetés korlátai közül, ami errefelé elkerülhetetlen. De hát itt látszik, hogy pénz is van a dologban...

Az utcán szétdobált szórólapok és műsorfüzetek is gyönyörű kivitelűek, fájt a szívem eldobálni őket, de nem hozhattam haza minden megmutatnivalót. A tanulság is elég súlyos, elég lesz azt magammal cipelni, ha egyáltalán valaki kíváncsi lesz rá. Mindenesetre kitartóan melózni kell tovább, lehetőleg magunkból kifejlesztteni a választ a világ szakmai kihívásaira, nem kopírozni, nem elzárkózni, hanem a látottakat saját forrásainkból átlényegíteni. Csak még több akarással, igényesebben, mert mindig lehet jobban, nem lehetünk *eléggé* maximalisták. Így érdemes.

Nem bírtam mindent lefotózni, annyi volt a látnivaló... remélem, lesz kinek megmutatnom, megosztanom a csodákat, amikben részt vehettem. A remény azért növeszti bennem fehér szárnyait, de nem elég megnöveszteni azokat, repülni is tudni kell. Zuhanni, azt tudok, zuhanórepülni is megtanítottak, de nem tudok olyan okoskodás és erőlködés nélkül boldog lenni, amilyeneknek Frank Michelett és táncosait láttam. Művészetpszichológiai szempontból is tanulságos volt Avignon, főleg, ami az utcán történt. Az utca-színház, ami lépten-nyomon mindenütt történik, az a *hatni tudás* nagyszerű iskolája és hatása azonnal lemérhető. Érdekes megfigyelni és eltöprengeni azon, hol és miért állnak meg az emberek. Némelyik utcai előadás gazdag kelléktárral kevésbé népszerű, mint egy-egy szinte eszköztelenül, de ötletesen dolgozó bábos vagy mimes.

Július 20. Este tíz, Peter Brook-előadás. Placement libre, hosszú sorok kígyóznak a bejárat előtt, a létkör egy teljes gőzzel üzemelő szaunához hasonló. Végre a helyünkhöz támolygunk, mellettünk a tokiói Setagaya színház igazgatója. Mereven ül, hófehér zoknis lábát kihúzza cipőjéből, arcán megbékelt félmosoly, szemüvege mögött szeme lehunyva, végigalussza az egész előadást. Vagy az is lehet, hogy végig figyel és meditál? Bütyök elárulja, hogy sok japánt látott otthoni előadásaiakon hasonlóképpen révedezni, szerinte az egyetlen hely, ahol ezt büntetlenül megtehetik, az a nézőtér, olyan rohanás az életük.

Két néger színész játssza, azaz beszél végig az előadást. Üres játéktér, valamilyen gyár udvara, sűrű betonfalak, pár kartondoboz, egy ruhafogas, szemeteszsák, partvis. Minden a színészi játékon alapul, semmi teatralitás, semmi hatásvadászat, nem lehet eldönteni, hogy improvizálnak-e vagy egy beállított játékvonalat követnek. Az előadás egészen más szinten hat, mint az eddig látottak. Bütyök szerint ez inkább színházi kísérlet, Brooknak nem egy korszakalkotó műve.

Peter Brook mondja az előadásról: "L'art est la seule forme de liberté dans ce monde. Chacun y cherche de'être libéré de son chagrin."⁵

⁵ „A művészet a szabadság egyedüli formája világunkban. Mindenki keresi a módot arra, hogyan szabaduljon meg a bánatától.”

Július 21. Francois Verrett: Moby Dick és Ahab történetéből ihletődött egyórás táncjáték a féktelen gyűlöletről. Az előadás címe: Sans Retour. A győztes cet valahogyan megjelenik a tudatunkban, ott lebeg a színházban a szelleme, bár csak három óriási szélgép, reflektorok, árnyékok és borotvaéles fénycsíkok meg fehér felületek láthatóak. Egy csodálatos hangú néger lány énekel, szaval, röhög és kommentál embertelen, fékevesztett intenzitással. Minden élőben megy. Ez szinte szabály itt a fesztiválon. A Sans Retour után rohantunk Ákos-koncertre, fellép még Mezei Szilárd és a francia Joelle Leandre. Nagyszerű volt, Joellet most hallottam először, gratuláltam is neki utána pezsgőzésekör. Mindenki összegyűl, minden ismerősünk jelen volt. Pierrett és Sipos Gyula a végére ért oda; lassan mindenkitől búcsúzunk. Miriamot, aki könyvet írt Szkipéről, holnap látjuk a Setagaya-előadáson, tőle akkor búcsúzunk. Szkipe láthatóan lefogyott, százkilónyi agyagot cipel minden performance-on negyvenfokos melegben. No, merci, de szerintem megéri. Búcsút vettünk Ákoséktól is, majd elsétáltunk a La Bercaille-be vacsorázni, végig a Rhône-parton, piknik a szigeten, melegek ölelkeztek a fűben, égő mécsesek körül hevert, üldögélt, gitárt pengetett, csöndesen ejtőzött a tömeg. Néhány pecázó meg szenvedélyes jogging-szektás tette teljessé az idillt. Kutyák minden mennyiségben és minőségben. Ettem egy finom fagyit is: pistache és citrone-tarte meringue. Felejthetetlen, akár ez a nap: délelőtt hófehér Asszonytánc-ruhában, kibontott hajjal rohagáltam a Pápai Palota árkádjai alatt, és Bütyök fotózott, de alighogy odaálltam, a látogatók tömege is rám sütötte kameráit, azt hitték, valamilyen különös, archaikus látványosság vagyok. Hát, átlebegtem a palotán, mint a több millió elégetett „boszorkány” konok szelleme. Nem anakronizmus (új szólóm), az Apokrif folyton a gondolataimban van, kosztüm, hang, tánc, nincs időm másra, mindent félre kell tennem, ha itt jelen akarok lenni, tán egyszer sikerül. Ma is gyakoroltam, de irtó meleg van, és a sérülés nem múlik. Bütyi megígérte, hogy elvisz a táltoshoz Pesten. Csak tudnék átmenteni valamit az itt látottakból saját munkámba. Természetesen mindez csak egy része a nagy kalandnak, aminek a Bocsárdi László rendezte Lear királyban alakítandó Bolond lesz a végki-csengése.

Július 22. Csomagolás. 18 órától a tokiói Setagaya színház előadása, Szöuli emberek címmel, rendező a francia Fischbach. Nagyon jó színészek, de az előadás már megint, akár Vasziljevé, nem az európai ember időérzékéhez igazodik. Sokan kimennek. Engem elbűvöl az előadás gesztuskincse, átszellemültsége. Gyönyörűek a teaszertartás elemei, a színészek cizellált, minimálisra csiszolt mozdulatai. A játéktér közepén emelvény, ennek rézsútos részén sétálnak fel, és kapcsolódnak be a cselekménybe, majd éppolyan szellemjárással mennek ki a színészek. Kétoldalt vetítés, origami, kalligráfia, kísérteties lassúságú, álomszerű aktivitás. A sztori Korea japán megszállásának

idején játszódik, a japán polgári szalon csevegő-okoskodó stílusában. A kibe járkálás, a történet lassúsága valami különös varázslattá áll össze. Sajnos, nagy a hőség, nehéz a francia feliratot összehangolni a színpadi cselekvéssel. Rendkívüli alakítások, szép arcok, magas szintű szakmai megvalósítás. Őszintén gratulálunk a színház igazgatójának! Majd találkozunk Tokióban – mondja. Aztán...

Még egy fantasztikus fagy, bóklászás az utcai könyvárusok ládáiban (a la *recherche du Jacques Prévert*) és a szürke fellegek alatt hazavonulás. Este villámló, de esőt nem adó ég alatt séta a kis kikötőben, tervezgetés a nyár további eseményeire vonatkozóan, telefon Annának, aki nagyon várja a provence-i csomagot meg minket is, SMS Flórának, aki kíváncsi a megígért szülinapi ajándéokra, majd Kanizsán találkozunk. A szomszédban arab rap. Én Apocalypticával ríposztózom. *Bonne nuit, Avignon!*

Holnap a *Place d'Horloge* nélkülünk fog zsbongani. Jövőre újra ugyanitt, de remélem résztvevőként, és nem maradok egy hétnél tovább, nemcsak a klíma miatt, hanem a repülő kis bestiák miatt sem. Szerencsére vettünk valami illatos kencét, ami megakadályozza, hogy elmérgesedjenek a csípések. A kabócák elhallgattak. Hajnalodik. *Adieu!*

Asobu (Nagy József koreográfiája)